

20° jaargang · zomer 2022

Kroniek Sint Agatha

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven | Klooster Sint Agatha

Ten Geleide

Sommigen van u hebben al gevraagd naar de volgende Kroniek, die tot nu toe ieder kwartaal uitkwam. Met ingang van 2022 publiceren we de Kroniek Sint Agatha tweemaal per jaar, maar wel met een extra pagina. Daarnaast verschijnt enkele keren per jaar de digitale nieuwsbrief van klooster en Erfgoedcentrum, waarop u zich kunt abonneren via www.kloostersintagatha.nl. In deze Kroniek leest u over ontwikkelingen in het afgelopen halve jaar. Sinds in de loop van februari de coronamaatregelen zijn vervallen, functioneert het Erfgoedcentrum weer met alle activiteiten en medewerkers.

Fondswerving kloostermuren

ACTIE VOOR DE OUDE MUREN

Jongerenkoren zongen tijdens de liturgie in de jaren 1970 het lied “Muren moeten vallen, zoals eens bij Jericho.” Het verwees naar een bekend verhaal uit het Bijbelboek Jozua. Muren hebben soms een bedenkelijk imago, zoals de Berlijnse muur, de Chinese muur of de ‘muur van Trump’ tussen de Verenigde Staten en Mexico. Die muren worden geassocieerd met scheidslijnen, met strijd en met het buitensluiten van mensen. Verreweg de meeste muren dienen echter ter beschutting en leveren een positieve bijdrage aan het welzijn van mensen. Dit geldt ook voor de fraaie kloostermuren in Sint Agatha, waarvan we hopen dat ze juist niet verder zullen omvallen! Het woord ‘klooster’ betekent letterlijk ‘een besloten plaats’. De beschermende muren zijn

voor Klooster Sint Agatha onderdeel van de identiteit.

De betekenis van kloostermuren heeft zich in de loop van de tijd ontwikkeld. Een tijd lang was in het kerkelijk denken sprake van een afwijzende houding ten aanzien van ‘de wereld’. Kloostermuren stonden pal voor de ‘betere levenswijze’ van degenen die daarbinnen verbleven. Nu wordt echter naar de stilte en bezinning binnen kloostermuren anders gekeken. Het zijn aspecten van het menselijk bestaan, waaraan de een meer behoefte heeft dan de ander, maar die momenteel in veel drukke levens gemist en gezocht worden. Klooster Sint Agatha is een ommuurde stilteplek, dagelijks toegankelijk voor bewoners en bezoekers.

Wat moet er met die muren gebeuren willen ze overeind blijven staan? Er is aan de muren lang niets gedaan; het onderhoud van bewoonde gebouwdelen

Kloostermuur oost

Kloostermuur west

heeft zich altijd sterker opgedrongen. Het gaat bij de 390 meter lange muren om een enorme oppervlakte aan stenen en aan voegwerk. Verreweg de meeste kloostermoppen zijn er nog of kunnen hergebruikt worden, maar toch moeten er ook stenen worden bijgemaakt. Kloostermoppen zijn groter dan moderne bakstenen. Bij het bakproces werden de stenen die dicht bij het vuur lagen harder en donkerder dan die aan de buitenrand van de oven lagen. Muren van kloostermoppen zijn dan ook gemeleerd van kleur. De kloostermuren in Sint Agatha zijn 1,5 steens dik en gemetseld in (slordig) kruisverband. Het voegwerk van de muren is overal in matige tot (zeer) slechte staat. Honderden vierkante meters moeten worden uitgekapt en opnieuw gevoegd. Om scheurvorming te voorkomen, heeft de mortel een speciale samenstelling. Het is echt restauratiewerk. Daar waar de kloostermuren ingevallen zijn, worden ze tot beperkte hoogte opgebouwd. We kiezen niet voor een herstelwijze waarbij de muren er weer als nieuw uit zullen zien, maar voor conserverende restauratie. Het is de bedoeling om verder verval tegen te gaan, terwijl de ‘tand des tijds’ zichtbaar blijft.

Het arbeidsintensieve herstelwerk van de grote muuroppervlaktes gaat samen met hoge kosten, waar geen opbrengsten tegenover staan. De financiering moet daarom bijna volledig plaatsvinden uit fondswerving. U vindt meer informatie in de bijgaande flyer. De toezegging van de provincie Noord-Brabant om 70% van de kosten te willen financieren mits ook de rest bijeen wordt gebracht, is een fantastisch begin. We hopen dat de indrukwekkende muren in de komende maanden voor velen aanleiding zullen zijn om ook een bijdrage te willen leveren. Iedere steen is er een!
> M. Arendsen

BEZOEK BASISCHOOL

We zijn erg blij dat we, nu de coronamaatregelen zijn opgeheven, weer bezoek kunnen ontvangen. Toch was het wel even wennen om op 16 maart ineens zo'n 80 nieuwsgierige kinderen over de vloer te hebben. Op die dag bezochten de leerlingen van groep 6, 7 en 8 van basisschool de Borgwal in Bommel het Erfgoedcentrum en Klooster Sint Agatha.

Het bezoek was onderdeel van een lesprogramma over opvoedings- en onderwijsinitiatieven door religieuzen in Nederlands-Indië. Dit programma is ontwikkeld door bibliothecaris Marleen Reichgelt, samen

met historici prof. Marit Monteiro en Maaïke Derksen, in het kader van de aan hen toegekende ‘Radboud Science Award’. De Radboud Science Award wordt sinds 2010 jaarlijks uitgereikt aan de drie belangrijkste en boeiendste wetenschappelijke onderzoeksresultaten van de Radboud Universiteit en het Radboudumc. Winnaars ontwikkelen samen met onderwijsexperts lesmateriaal voor het basisonderwijs, dat wordt gebundeld in de boekenreeks ‘Wetenschappelijke doorbraken de klas in!’

Doel van het lesprogramma was niet alleen om leerlingen inhoudelijk iets bij te brengen over Nederlands koloniale verleden, maar ook om hen kennis te laten maken met het vak van historicus. Daarbij mag een bezoek aan een archief natuurlijk niet ontbreken. Voor veel leerlingen was het de eerste keer dat zij een archief én dat zij een klooster betraden. Met veel enthousiasme bestormden ze de trappen naar de zolder, waar ze werden ontvangen met een korte introductie over het verleden en heden van Klooster Sint Agatha door Marit Monteiro, hoogleraar Cultuur- en religiegeschiedenis, en archivaris Susan Scherpenisse. De leerlingen wisten al het één en ander van het kloosterleven en archieven en stelden scherpe vragen over kloosterlingen en Sint Agatha.

Na de introductie werden ze in verschillende groepen verdeeld, die de rest van de ochtend zouden rouleren: één groep bezocht met vrijwilliger Theo Bögels de kloostertuin, één groep met vrijwilliger Marga Meier de kloosterkerk, en twee groepen gingen aan de slag met archiefmateriaal van het Sint Vincentiusgesticht van de Broeders van Dongen te Buitenzorg (Bogor) op Java. Op de tafels in de huiskamer was een selectie aan stukken klaargelegd, waar de leerlingen onder begeleiding in mochten grasduinen. Zo konden zij zelf

ontdekken welke bronnen allemaal beschikbaar zijn en waar hun nieuwsgierigheid naar uitging. Oude fotoalbums, jaarverslagen, brochures, tijdschriften en verslagen werden met meer en soms wat minder interesse bekeken. De kinderen vroegen zich vaak hardop af wat ze zagen, wat de bladen tussen de foto's deden, of wat woorden als 'gouvernementspupil' betekenden.

Na het grasduinen lichtten Marit Monteiro en Maaïke Derksen de bijbehorende opdracht toe. Groepjes leerlingen kregen elk een envelop met een vraag, een lijstje met bronnen en wat tips om ze op de goede weg te helpen. Aan de hand van de vragen werd het materiaal nauwgezet gelezen en bekeken: wie waren eigenlijk de kinderen die in het Vincentiusgesticht werden opgevangen? Hoe waren ze daar terecht gekomen? En hoe zag het dagelijks leven in zo'n instelling eruit? Het antwoord op deze vragen was natuurlijk niet één-twee-drie gevonden. Met archiefdozen vol gekopieerd archiefmateriaal onder hun arm verlieten de leerlingen en leerkrachten rond lunchtijd het klooster. Zo konden zij terug op school verder oefenen met het gebruik van bronnen voor het beantwoorden van een onderzoeksvraag.

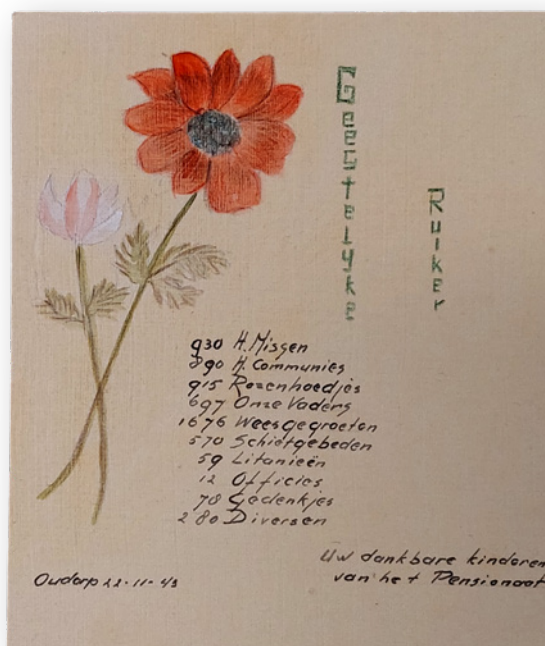
Ook voor het Erfgoedcentrum was het een leuke (en nieuwe) ervaring om jong publiek kennis te laten maken met de geschiedenis van het Nederlandse kloosterleven en wegwijs te maken in onze rijke archiefcollecties. In de winter van 2022/2023 publiceert de Radboud Universiteit de lesmethode. We hopen daarna vaker basisschoolgroepen te kunnen ontvangen.
> M. Reichgelt en S. Scherpenisse

UIT DE COLLECTIE

Sinds de laatste keer dat u de *Kroniek* ontving, is er in Sint Agatha een 25-jarig dienstverband gevierd. Dit feit is u waarschijnlijk ontgaan, maar dat ligt niet aan u, beste lezer. De jubilaris zelf stak daar, in alle bescheidenheid, een stokje voor, geholpen door Vrouwe Corona.

Toch wilden we deze mijlpaal niet zomaar voorbij laten gaan. Tijdens een overlegmoment over de vraag hoe we die op passende wijze konden vieren, kwamen allerlei ideeën voorbij: een speciale editie van de *Kroniek*? Een ludiek toneelstuk? Een vriendenboek(je)? 'Kloosterlijk' is het woord dat buitenstaanders wel eens gebruiken voor de feestelijkheden van het Erfgoedcentrum. De vergelijking is zo gek nog niet. In de collecties van het centrum is goed te zien dat kloosters een feest niet schuwden: foto's van toneelstukjes voor jubilerende oversten en kloosters, zilveren en gouden attributen voor kloosterjubilea, zelfgemaakte boekwerken met gedichten en liedjes, speciale menukaarten én 'geestelijke ruikers'.

Toen ik dat laatste als idee opperde, zorgde dat voor blanco blikken bij de collega's. Een geestelijke ruiker? In de collecties van het Erfgoedcentrum zijn er verschillende aanwezig: zelf vervaardigde, in de regel prachtig versierde, schriftelijke 'boeketten' van onder andere H. Missen, Weesgegrootjes, Rozenhoedjes, bezoekjes aan het H. Sacrament, oefeningen van versterving en/of gezangen, toegewijd aan een jubilerende medezuster of confrater.

De meeste geestelijke ruikers zijn terug te vinden in zusterarchieven. Tussen de felicitaties aan het 100-jarige moederhuis in het archief van de Zusters van Liefde uit Tilburg bevinden zich enkele ruikers. De Ursulinen van Bergen ontvingen van pensionaatskinderen een zelfgemaakte ruiker. In het in 2013 verschenen boek *Met de Minste der Mijnen* over de Kleine Zusters van de H. Joseph is zelfs een facsimile van een ruiker opgenomen. Bij de mannen is alleen in het archief van de Salesianen van Don Bosco een mooi versierde ruiker te vinden. De gemaakte offers door medebroeders waren niet gering: 250 H. Communies, 55 H. Missen, 270 Bezoekjes aan het H. Sacrament, 180 Rozenhoedjes, 50 schietgebedjes en 28 novenen. Baas boven baas: de Ursulinen van de Romeinse Unie brachten ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Jezuïeten in Nederland, in mei 1941, meer dan een half miljoen H. Missen, H. Communies, ‘actes van deugd’ en andere geestelijke geschenken bij elkaar.

Maar het gaat niet om de hoeveelheid, het gaat om de gedachte. Dat wil ik tenminste graag teruglezen in *Introduction à la vie dévote* (oftewel *Philothea*) waarin de term geestelijke ruiker voor het eerst wordt gebruikt. In dit in 1609 verschenen werk van de H. Franciscus van Sales schrijft hij: *Een kleine morgenmeditatie, buiten of in een gewijde ruimte, kan een fris en sprankelend begin zijn van een drukke dag; er blijft altijd wel iets van in je geest rondzingen. Ik noemde dat graag “een geestelijke ruiker”. Denk daarbij aan een bloem in je knoopsgat waarvan je tussen de bedrijven door de geur en de kleur gewaarwordt.*

Hoe kloosterlijk onze jubilaris in sommige dingen ook is, haar een geestelijke ruiker schenken zou mank gaan; we zijn immers geen kloosterlingen. Wel zijn we in de gelukkige omstandigheid zuster Margriet van der Vliet als onze bestuursvoorzitter te hebben. Zij reikte ons de zeer toepasselijke term ‘feestelijke ruiker’ aan. En dat is het, ondanks de bescheiden vorm van het feest, zeker geworden! Bestuursleden,

collega’s, oud-collega’s en (oud-)vrijwilligers werden uitgenodigd de jubilaris in het zonnetje te zetten. Broeder Edgard Claes o.s.c. bond de bijdragen in een stijlvolle band bijeen. Ter illustratie van wat een geestelijke ruiker - én een feestelijke ruiker - beoogt, tot slot een regel uit een ruiker (met liedje) in het archief van de Missiezusters Franciscanessen van Asten: “Wij danken voor de lieve zorgen, waarmee u ons steeds hebt omringd.” Wie het onderwerp van deze dankbaarheid is, mag u zelf invullen. > G. Heusschen

KRONIEK VAN EEN HALF JAAR

- ▶ Op 6 januari kwamen aanvullingen binnen op het archief van de Dochters van O.L. Vrouw van het H. Hart. Ook kwamen in de afgelopen maanden aanvullingen binnen op de archieven van de Ursulinen van de Romeinse Unie, de zusters Penitenten, de Zusters van Liefde (Tilburg), de Dominicanen, de Lazaristen (het zogenoemde ‘China-archief’), de Fraters van Utrecht en de Franciscanessen van Dongen.
- ▶ In de week van 7 februari werden door medewerkers van Serve4U alle computers in het Erfgoedcentrum vervangen en programmatuur en bestandsbeheer overgezet naar een cloudoplossing.
- ▶ Op 14 februari ontvingen we leden van generaal en provinciaal bestuur van de Dochters der Liefde.
- ▶ Op 15 februari startte een nieuwe cursus icoonschilderen door Liesbeth Smulders.

Holland Baroque in de kloosterkerk

- ▶ Op 16 februari kwamen 60 meter aanvullingen binnen op het archief van de Zuster van Liefde (Tilburg), die in Sint Agatha geïnventariseerd zullen worden.
- ▶ Op 17 februari was Marga Arendsen 25 jaar in dienst, wat in klein gezelschap gevierd kon worden. Bij de geschenken was een concert van Holland Baroque in de kloosterkerk, waarvan jubilaris en medewerkers van het Erfgoedcentrum op 1 juni hebben genoten.
- ▶ Op 23 februari haalden we een 16e-eeuwse eikenhouten kloosterlezenaar op, geschenken door Museum Rotterdam
- ▶ Op 3 maart ontvingen we bestuursleden en archivissen van de Dochters van Maria en Joseph.
- ▶ Op 4 maart werd het archief van de Dochters der Liefde gebracht.
- ▶ Op 9 maart werd de schade van de februaristormen aan de daken hersteld.
- ▶ Op 16 maart ontvingen we 80 basisschool leerlingen uit Bommel voor een kennismaking met kloosterleven en met historische onderzoek.
- ▶ Op 23 maart woonde Marga Arendsen een bijeenkomsten bij over een mogelijk vervolg van de samenwerking tijdens 2021 Brabants Kloosterjaar.
- ▶ Op 28 maart hadden de collectiemedewerkers een cursusdag over de webversie van het collectiebeheersysteem Mais Flexis.
- ▶ Op 31 maart verzorgde Marga Arendsen een bijdrage aan een webinar over kloostertuinen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- ▶ Ter voorbereiding van het zomerseizoen waren er op 1 en 8 april bijeenkomsten met vrijwilligers: gastvrouwen/gastheren en rondleiders. Op 14 april bezocht Carli van den Berg een bijeenkomst van het Regionaal Bureau Toerisme.
- ▶ Op 7 april bezochten de generale overste, generale econoom en Nederlandse bestuursleden van de Ursulinen van de Romeinse Unie het Erfgoedcentrum.
- ▶ Op 12 en 26 april plantten de tuinvrijwilligers samen met hovenier Luuk Heurkens de Semper Vivens in, het laatste onderdeel van het herstel van de kloostertuin.
- ▶ Op Tweede Paasdag 18 april begon de zomeropstelling van klooster en Erfgoedcentrum. Tot eind oktober zijn op woensdag, donderdag, vrijdag en zondag tussen 12.00 en 17.00 uur de tentoonstelling, kerk, tuin en horeca toegankelijk. Op de vrijdagen is er om 14.00 uur een inlooprondeleiding.
- ▶ Op 6 mei arriveerde archiefmateriaal van de Augustinessen van Heemstede ter inventarisatie.
- ▶ Op 10 en 11 mei organiseerden de archivissen Guus van Gulp en Susan Scherpenisse bijeenkomsten voor de kloosterarchivissen. Op beide dagen volgden 10 tot 15 personen workshops over waardering en selectie, het economaatsarchief, digitalisering, audiovisueel materiaal en persoonsdossiers.
- ▶ Op zondag 15 mei bezochten ruim 300 mensen het klooster i.v.m. het Plattelandsronde Land van Cuijk, Open kloosterdag en een concert in de kloosterkerk.

Aankomst archief Kleine Zusters vd H. Joseph

Workshop economaatsarchief

- ▶ Op 17 mei was er een kennismakingsbezoek van twee medewerkers van het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC).
- ▶ Op 18 mei arriveerde het archief van de Kleine Zusters van de H. Joseph.
- ▶ Op 19 mei haalden Gaby Heusschen, Martin Vermeulen en Jos van Summeren een omvangrijke voorwerpencollectie op bij het klooster van de Ongechoeide Karmel in Oirschot.
- ▶ Op 20 mei onderzochten bestuurslid Johan Oosterman en twee restauratoren de handschriftencollectie uit het klooster Frenswegen, die zich sinds begin vorige eeuw in Sint Agatha bevindt, met het oog op conservering.
- ▶ Op 24 mei gaf Johan Oosterman in Sint Agatha een cursus erfgoedbeheer aan studenten van de Radboud Universiteit. Dezelfde dag vernamen we dat onze collega Guus van Gulp vader was geworden.
- ▶ Op 2 juni werd in Parijs een tentoonstelling geopend met kunstboekbanden van broeder Edgard Claes. Voor deze gelegenheid werd ook zijn verzameld werk gepubliceerd. In 2023 is er in Sint Agatha een tentoonstelling met onder meer boekbanden van zijn hand.
- ▶ Op 13 juni bezochten Susan Scherpenisse en Gaby Heusschen in Alkmaar de archiefdagen van KVAN, de landelijke vereniging van archivariissen.
- ▶ Op 14 juni was er overleg met een medewerker van BHIC over de presentatie van filmmateriaal via Brabant in Beelden.
- ▶ Op 20 juni startte muziekhistorica Lynda Sayce namens Alamire Foundation (Leuven) met de professionele digitalisering van vijf handschriften met muzieknotatie uit de oude bibliotheek van Sint Agatha, waaronder het Graduale van Kruisheer Johannes van Deventer.
- ▶ In de afgelopen maanden telden we 114 studiezaalbezoekers, kwamen 248 verzoeken om informatie binnen, werden 300 personen rondgeleid en waren er 1.800 individuele bezoekers voor tentoonstelling en bezoekerscentrum.

Colofon

Deze kroniek wordt uitgegeven door de stichtingen
Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven en Sint Aegten
ISSN: 2210-5719

Redactie: M. Arendsen, G. van Gulp,
G. Heusschen, S. Scherpenisse

Adres: Kroniek Sint Agatha
Kloosterlaan 24, 5435 XD St. Agatha
Tel. 0485 - 31 10 07

E-mail: info@erfgoedkloosterleven.nl

Website: erfgoedkloosterleven.nl | kloostersintagatha.nl

Rekeningnummer: 0451 7552 35 t.n.v. Stichting
Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, Sint Agatha

Vormgeving: Vormweijjs, Nijmegen

De aanplant in de Semper Virens

